

Kraków, 30 III 2020

Autor wspomnienia: o. dr hab. Stanisław Cieślak SJ, prof. AIK

ŚP. KS. PROF. DR HAB. LUDWIK GRZEBIEŃ SJ

30 marca 2020 roku zmarł w krakowskim kolegium Towarzystwa Jezusowego przy ul. Kopernika 26 ks. prof. dr hab. Ludwik Grzebień SJ. Odszedł do Pana w 81. roku życia, 64. powołania zakonnego i 53. kapłaństwa. W infirmerii w kolegium, gdzie spędził ostatnie dni, był otoczony pielęgniacyzną opieką, życzliwością oraz modlitwą współbraci zakonnych.

Ks. Ludwik Jan Grzebień urodził się w rodzinie rolniczej Józefa i Anieli z d. Cyran 15 sierpnia 1939 roku w Tułkowicach k. Strzyżowa (woj. Podkarpackie). Sakrament chrztu oraz bierzmowania przyjął w swojej parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Dobrzechowie. Tam też ukończył siedem klas szkoły podstawowej, a następnie przez dwa lata uczył się w liceum w Czudcu (1954-1956), gdzie – dzięki dyrektorowi szkoły Władysławowi Woroszyńskiemu, który pożyczał mu przedwojenne książki, czasopisma, kalendarze – zaczęła się największa ze świeckich pasji: książki i stare papiery.

18 sierpnia 1956 roku wstąpił do Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego. Dwuletni nowicjat odprawił w Starej Wsi k. Brzozowa pod kierunkiem byłego prowincjała o. magistra Wojciecha Krupy SJ. Na zakończenie nowicjatu, 19 sierpnia 1958 roku w Starej Wsi, złożył pierwsze śluby zakonne. Po nowicjacie pozostał w kolegium starowiejskim i pod okiem wybitnych jezuitów, z których niektórzy uczyli jeszcze przed II wojną światową w słynnym Zakładzie Naukowo-Wychowawczym w Chyrowie oraz konspiracyjnie podczas II wojny światowej w Starej Wsi, kontynuował naukę w zakresie szkoły średniej. Ostatnią maturalną klasę ukończył w Kaliszu, gdzie 13 czerwca 1961 roku zdał egzamin dojrzałości.

Studia filozoficzne odbył na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (1961-1964). Pod kierunkiem ks. prof. Jana Popiela SJ napisał pracę licencjacką *Filozofia Jana Bohomolca SJ*. Następnie studiował teologię na Wydziale Teologicznym *Bobolanum* w Warszawie (1964-1968). Studia te zwieńczył pracą licencjacką *Nieznane Estreicherom polonica w Bibliotece Teologicznej „Bobolanum”*, której promotorem był ks. prof. dr Marian Żurowski SJ. W *Bobolanum* pomagał w porządkowaniu biblioteki i wkrótce stał się wysokiej klasy bibliotekoznawcą. Świecenia kapłańskie przyjął 17 czerwca 1967 roku w Warszawie z rąk sługi Bożego, Prymasa Polski, ks. kard. Stefana Wyszyńskiego.

Ostatni okres formacji zakonnej, zwany trzecią probacją i przewidziany przez św. Ignacego Loyolę przed złożeniem ostatnich ślubów, odprawił pod kierunkiem instruktora ks. Paula Kennedy'ego SJ w St. Beauno's College w Tremeirchion w północnej Walii (1 X 1973-24 V 1974). W czasie trzeciej probacji m.in. pracował wśród chorych oraz udzielił kilka serii

rekolekcji dla Polonii. Podtrzymywał zapał naukowy i w wolnych chwilach odwiedzał archiwa angielskie. Uroczystą profesję zakonną złożył na ręce o. asystenta Asystencji Słowiańskiej Petara Galaunera SJ 22 kwietnia 1977 roku w Starej Wsi k. Brzozowa.

We wrześniu 1968 roku został skierowany przez o. prowincjała Stanisława Nawrockiego SJ na studia specjalistyczne do Lublina. Studia z historii Kościoła (nauki pomocnicze historii) odbył w Instytucie Historii Kościoła Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1968-1971). Szybko dał się poznać jako zdolny, pracowity i rokujący duże nadzieje na przyszłość student. Jednak on sam – jak podkreślał m.in. w liście do o. prowincjała S. Nawrockiego – wiązał swoją przyszłość nie z KUL, ale z pracą naukową w bibliotekach i archiwum zakonnym w Krakowie. W 1970 roku powrócił z Lublina do Krakowa i w kolegium pełnił m.in. obowiązki prefekta kleryków, zajmował się biblioteką prowincji, udzielał się duszpastersko w Bazylice Najświętszego Serca Pana Jezusa, pisał m.in. hasła do *Encyklopedii Katolickiej KUL* i artykuły naukowe, a także przygotowywał doktorat. W 1971 roku obronił pracę magisterską pt. *Biblioteka biskupa Hieronima Rozrażewskiego (1542-1600)*, którą napisał na seminarium ks. prof. dr. hab. Stanisława Librowskiego (1913-2002). Zaledwie rok później uzyskał doktorat na podstawie rozprawy pt. *Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII w.*, którą napisał tudzież pod kierunkiem ks. prof. S. Librowskiego. Recenzentami rozprawy doktorskiej byli ks. prof. dr. hab. Bolesław Kumor z KUL i dr. hab. Leszek Hajdukiewicz z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zmarły czuł się związany z KUL i z wdzięcznością zwykł mawiać, że solidną formację naukową zawdzięczał zarówno zakonowi jak i Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu.

Przez całe życie pracował z niezwykłym zapałem nad dziejami Towarzystwa Jezusowego i jego wkładem do nauki i kultury Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W ten sposób nie tylko błyskawicznie rosła jego bibliografia prac, ale także szybko osiągał kolejne stopnie kariery naukowej. W 1978 roku habilitował się na podstawie rozprawy pt. *Pionierski trud misjonarzy słowiańskich 1881-1969* (Kraków 1978) w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Na ATK proponowano mu katedrę po o. prof. Hieronimie E. Wyczawskim OFM (1918-1993), ale propozycję odrzucił. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał z nominacji kościelnej w 1990 roku, a państwowy tytuł profesora zwyczajnego w 1999 roku.

Nie stronił od działalności dydaktycznej, ale najbardziej cenił sobie pisarstwo i powiększanie bibliotecznych i archiwalnych zbiorów. Już w okresie studiów w zakonie podjął współpracę z wybitnym historykiem zakonu ks. Bronisławem Natońskim SJ (1914-1989). Pieczołowicie gromadził materiały dotyczące dziejów jezuitów polskich oraz zaczął publikować artykuły. Początkowo odwiedzał krajowe archiwa i biblioteki, a potem także zagraniczne. W sierpniu 1968 roku udał się na kilka tygodni do Szwecji. Podczas pobytu w Uppsali zapoznał się z rękopisami jezuickimi (m.in. korespondencją jezuitów z Braniewa i Poznania), które zrabowane z polskich kolegiów jezuickich trafiły do Szwecji oraz sprowadził do Krakowa szereg mikrofilmów poloników jezuickich. W 1975 roku przebywał przez jakiś czas w celach naukowych w rezydencji jezuitów w Chicago (USA). Ponownie udał się tam w 1986 roku i przez kilka tygodni pracował w tamtejszej bibliotece. Rezultatem jego naukowych wyjazdów do USA jest książka *Burzliwe lata Polonii amerykańskiej. Wspomnienia i listy misjonarzy jezuickich 1864-1913* (Kraków 1983). W sumie w celach

naukowych był w Szwecji sześć razy (1968, 1970-1975), trzy razy odwiedził USA, raz Zambię (1974-1975), Australię (1979) i Litwę (2004). Przynajmniej dwukrotnie po kilka tygodni pracował w centralnym archiwum zakonnym w Rzymie (ARSI). Podczas pobytu za granicą nie tylko prowadził kwerendę naukową, poszukiwał nowe źródła do dziejów jezuickich w Polsce, ale także sprowadzał je w postaci mikrofilmów lub fotokopii, opracowywał, a następnie udostępniał badaczom.

Zrósł się ze środowiskiem akademickim, chociaż preferował prawdziwie benedyktyńską pracę nad archiwaliami. Pracował jako asystent na KUL (Instytut Historii, 1972-1973), jako wykładowca w ATK w Warszawie (1979-1982), Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (1985-1999) oraz Papieskiej Akademii Teologicznej (obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II) w Krakowie (1989-2004). Powierzano mu odpowiedzialne urzędy. Był dziekanem Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (1988-1994). Jako dziekan zabiegał o rozwój uczelni, która w czasach komunistycznych stanowiła *studium domesticum* zakonu, a po zmianach zainicjowanych przez NSZZ „Solidarność” i wyborach z 4 czerwca 1989 roku została otwarta także dla osób świeckich. M.in. dzięki jego staraniom 19 grudnia 1990 roku rzymska Kongregacja do spraw Kształcenia Katolickiego zatwierdziła definitywnie statuty Wydziału Filozoficznego, dostosowane do państwowej Ustawy o tytule naukowym i stopniach naukowych z 12 września 1990 roku. Przez dwie kadencje pełnił obowiązki rektora Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie (obecnie Akademia Ignatianum w Krakowie) (2004-2010). W tym czasie jezuicka uczelnia uzyskała m.in. prawa do doktoryzowania dla Wydziału Pedagogicznego oraz dofinansowanie ze strony państwa. Otwarto nowe kierunki i specjalności oraz poszerzono grono profesorów i wykładowców. Podjęto także prace zmierzające do dalszej rozbudowy bazy materialnej. Zmarły łączył liczne obowiązki rektorskie z działalnością dydaktyczno-naukową i pisarską.

Wiele jego publikacji ukazało się drukiem w krakowskim Wydawnictwie Apostolstwa Modlitwy. W latach 1981-1985 pełnił obowiązki dyrektora WAM i walczył o jego rozwój w niełatwym okresie stanu wojennego i napiętych relacji Kościół-państwo. Podejmował wysiłki u władz komunistycznych zmierzające do otrzymania pozwoleń na druk książek i czasopism oraz zabiegał o koncesję na zakład poligraficzny (drukarnię). Z jego inicjatywy, i w dużej mierze dzięki jego usilnym zabiegom prowadzonym u władz zakonnych i państwowych, doszło do budowy domu wspólnoty zakonnej (tzw. Dom Pisarzy), w którym znalazły siedzibę także biura i drukarnia WAM oraz Biblioteka Naukowa.

W latach 1988-2002 wypełniał obowiązki dyrektora Biblioteki Naukowej Księży Jezuitów w Krakowie. Biblioteka posiada m.in. fotokopie i mikrofilmy z dokumentacją archiwalną i biblioteczną dotyczącą dziejów jezuitów w Polsce, gromadzone od przeszło 80 lat. Wiele z nich znalazło swoje miejsce w Bibliotece dzięki zabiegom ks. L. Grzebienia. Był też dyrektorem Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (1988-2010), którego zasoby archiwalne znał jak mało kto.

Jak już wspomniano w celach naukowych oraz wzbogacenia zasobów Archiwum Prowincji Polski Południowej w Krakowie wielokrotnie udawał się do centralnego archiwum

zakonnego w Rzymie. Wyniki wieloletnich badań zawarł m.in. w publikacji zbiorowej *Polonica w Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego* (t. 1-5, Kraków 2002-2008, seria: „Źródła do dziejów kultury”). Cenne jest jego opracowanie pt. *Podstawowa bibliografia do dziejów Towarzystwa Jezusowego w Polsce* (t. 1-2, Kraków 2009). Zainicjował też ważne dla dziejów zakonu w Rzeczypospolitej serie wydawnicze: „Studia i materiały do dziejów jezuitów polskich” (od 1998 roku) oraz „Klasyki jezuickiej historiografii” (od 2002 roku).

Jednym z wymownych dowodów jego umiejętności współpracy z różnymi środowiskami naukowymi w Polsce jest m.in. dzieło *Wkład jezuitów do nauki i kultury Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami*, pod red. I. Stasiewicz-Jasiukowej (Kraków-Warszawa 2004). Publikacja powstała we współpracy Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk oraz Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej *Ignatianum* i – jak podkreśliła we słowie od redaktora naukowego pani prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa – „ma ona istotne znaczenie poznawcze i upowszechniające, gdyż nie było dotąd w historiografii polskiej tak wielostronnego spojrzenia na naukowy dorobek członków Towarzystwa Jezusowego”.

Od 1972 roku współpracował z redakcją *Polskiego Słownika Biograficznego*, a od 1973 roku z redakcją *Encyklopedii Katolickiej KUL*. Owocem tej współpracy jest wiele haseł jezuitów polskich. Był również redaktorem i współredaktorem *Słownika polskich teologów katolickich*, t. 5-7, Warszawa 1983. Uznanie środowiska naukowego przyniosła mu *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, Kraków 1996, którą opracował przy współpracy zespołu jezuitów. Można powiedzieć, że ks. L. Grzebień stał się mistrzem w tworzeniu słowników biograficznych i publikacji encyklopedycznych, które stały się jego ulubioną formą pisarską oraz świadectwem jego niewiarygodnej wprost pracowitości.

Wziął udział w wielu sympozjach i kongresach historycznych w kraju i za granicą. Należał do kilku towarzystw naukowych: Towarzystwa Naukowego KUL (od 1978 roku), Institutum Historicum Societatis Iesu w Rzymie (od 1985 roku), Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk (od 2003 roku), Polskiego Towarzystwa Historyków Edukacji (od 2004 roku). Od 2004 roku był członkiem Rady Naukowej Konferencji Episkopatu Polski. Był członkiem Rady Programowej Fundacji im. Kardynała Adama Kozłowieckiego SJ „Serce bez granic”. 26 listopada 2014 otrzymał nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla nauczycieli akademickich za całokształt dorobku, za osiągnięcia naukowe lub dydaktyczne oraz za osiągnięcia organizacyjne 2014.

Śp. ks. prof. dr hab. Ludwik Grzebień SJ opublikował ponad 1300 publikacji, w tym 30 książek, dotyczących głównie szeroko pojętej archiwistyki i biografistyki, dziejów kultury i szkolnictwa jezuickiego, dziejów bibliotek, w końcu dziejów emigracji polskiej i misji katolickich. Był promotorem 7 rozpraw doktorskich i kilkudziesięciu prac magisterskich i licencjackich, a także recenzentem rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Jego dorobek naukowy czyni go jednym z najwybitniejszych znawców dziejów Towarzystwa Jezusowego na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Trudno będzie zastąpić ks. prof. dr hab. L. Grzebienia SJ. Środowisko akademickie *Ignatianum* straciło wspaniałego i wybitnego profesora, wychowawcę wielu pokoleń,

wyjatkowego i aktywnego wykładowcę, a także wspaniałego człowieka, który swoim skromnym i pracowitym życiem ukazywał oddanie się nauce oraz umiłowanie życia.

Uroczystości pogrzebowe śp. ks. prof. dr. hab. L. Grzebienia SJ, wyłącznie w gronie najbliższej rodziny zakonnej, odbędą się w piątek 3 kwietnia 2020 roku. O godz. 11:30 w Bazylice NSPJ w Krakowie zostanie odprawiona Msza św., a po niej trumna zostanie złożona w jezuickim grobowcu na Cmentarzu Rakowickim. R.I.P.